

Neoliberalisme in de buitenwijk

Suburbia and Social Democracy

The houses in the extensive Dutch Vinex areas are inhabited by their formerly optimistic, now deeply worried buyers; across the Channel a new generation of picturesquely English New Towns is projected onto greenfield land in the orbit of the large cities: the vision of a suburban Europe has become reality. Three decades of inner city renewal and reconstruction of the 'European City' have successfully contributed to an almost complete segregation between established historic or newly invented city centres and that undefined territory in between. This territory is now occupied by those eighty percent of Europeans who are neither affluent professionals or students nor first generation immigrants, while the second and third generation of the new Europeans are showing their clearest signs of assimilation by aspiring to the suburban life style of the majority with minor ethnic adjustments.

The suburb is the single most successful urban model in the planning history of the twentieth century. The all but pervasive suburbanisation of Europe is – arguably – the inevitable outcome of the system of state controlled urban development established since 1945. But the neighbourhoods (should that term apply) of the past two decades also mark a fundamental shift away from a centrally planned housing policy to market-led developments. The privatisation of the housing sector occurred across Europe, but this shift has had the most dramatic (and visible) consequences in the Netherlands where it involved a departure from a highly collectivist tradition of planning. Here, as in other countries, the retreat of the state from the housing sector and the increased influence of private developers were the result of far reaching political changes in the 1980s when the model of the post-war welfare state no longer seemed tenable and the economic crisis forced governments to review their role as major providers of housing.

The consequences of the neo-liberal ideology

De huizen in de uitgestrekte Nederlandse Vinexwijken worden bewoond door ooit optimistische, maar nu ernstig bezorgde kopers; aan de overkant van het Kanaal is in de groene ruimte rond de grote steden een nieuwe generatie New Towns in pittoresk-Engelse stijl gepland: het visioen van een suburbaan Europa is werkelijkheid geworden. Drie decennia stadsvernieuwing in de binnensteden en reconstructie van de 'Europese stad' hebben een vrijwel complete scheiding tot stand gebracht tussen de historische of nieuw uitgevonden stadscentra en het onbestemde gebied daartussen. Dit gebied wordt nu ingenomen door die tachtig procent van de Europese bevolking die niet behoort tot de bovenmodale middenklasse, de studenten of de eerste generatie immigranten. De tweede en derde generatie 'nieuwe Europeanen' willen onder tussen dezelfde leefstijl als de suburbane meerderheid, met kleine etnische accenten, en geven daarmee het duidelijkst blijk van hun assimilatie.

De buitenwijk is verreweg het meest succesvolle stadsuitbreidingsmodel in de stedenbouwkundige geschiedenis van de vorige eeuw. Men kan stellen dat de nagenoeg totale suburbanisatie van Europa het onvermijdelijke resultaat is van het sinds 1945 heersende systeem van centraal geleide stadsontwikkeling. De nieuwe wijken van de afgelopen twee decennia getuigen daarentegen van een fundamentele verschuiving van een centraal geplande woningbouwpolitiek naar een door de markt gestuurde ontwikkeling. Hoewel de privatisering van de woningbouw in heel Europa is opgetreden, hebben de meest dramatische (en zichtbare) consequenties hiervan zich in Nederland voorgedaan, waar de privatisering een breuk betekende met een sterk collectivistische plannings-traditie. Evenals in andere landen trok de staat zich hier terug uit de huisvesting en nam de invloed van particuliere projectontwikkelaars toe. Dit was het gevolg van verstreckende politieke veranderingen in de jaren tachtig, toen het model van de naoorlogse

which involved dismantling the established apparatus of centralised planning have become visible in the irreversible extension of residential suburbs dominated by terraces with gardens built by conglomerates of developers. The stylistic appearance of the suburban homes may vary from country to country and range from cheerful modernist boxes in long geometric rows in Holland to an inhibited eco-Baroque in Germany or heritage brick boxes in England. In general, however, the underlying rationale of the neo-liberal suburb typically combines car-bound mobility patterns, generous parking facilities and minimised gardens with an absence of communal or commercial amenities. Spending on public maintenance is kept to a minimum by maximising privatisation of space. This lack of generosity operates both outside and inside the dwelling; the typical plan of the suburban houses of the early twenty-first century is subjected to a ruthless rationalisation based on assumptions about family life that would not have seemed outrageously progressive in the 1950s.

Whereas living in the suburbs traditionally meant that the residents accepted fewer urban facilities in exchange for the pleasures of a green environment, the new suburbs are neither semi-urban nor do they enjoy the advantages of the traditional suburb (or the New Town, its post-war equivalent). The private garden is reduced to an outdoor space to be filled with the offerings of the garden centre, and the highly privatised land-use prevents the provision of public or collective landscapes to compensate for the lack of private green space. Indeed, if we were to identify the availability of private or collective green as a defining characteristic of the suburb, the new residential areas hardly qualify as such. The overstretched housing market of the 1990s disguised the fact that the new suburbs failed to provide the alternative to life in the city that their customers are seeking. At the same time, the demand for this alternative, a life that deserves to be called suburban, needs to be taken seriously. The bleak realities of the 1990s suburbs (and those currently planned and realised) illustrate the need for a critical assessment of the phenomenon of the suburb and its remarkable development through the twentieth century.

Avoiding the danger of the metropolis by leaving it for a supposedly healthy and conflict-free Arcadia was historically one of the initial responses of bourgeois reform movements that was most eagerly adopted by social democratic administrations across north-west Europe. The development of the planned suburb in Scandinavia, Germany, the Netherlands and Britain

verzorgingsstaat onhoudbaar werd geacht en de economische crisis de regeringen dwong tot een heroverweging van hun rol als hoofdleveranciers op het gebied van huisvesting.

De consequenties van de neoliberale ideologie, die onder andere de ontmanteling van het bestaande gecentraliseerde planningsapparaat inhield, zijn zichtbaar geworden in de onomkeerbare verspreiding van nieuwe woonwijken gebouwd door conglomeraten van projectontwikkelaars en gedomineerd door eengezinswoningen met tuintjes. Stilistisch kunnen de woningen in de buitenwijken van land tot land variëren, van vrolijke modernistische dozen in lange rechte rijen in Nederland tot een geremde eco-barok in Duitsland of vaag naar traditionele voorbeelden verwijzende bakstenen dozen in Engeland. Het onderliggende concept van de neoliberale buitenwijk komt echter sterk overeen: op de auto gerichte mobiliteitspatronen, ruime parkeervoorzieningen, minimale tuinen, geen gemeenschapsvoorzieningen of winkels. De publieke onderhoudskosten worden geminimaliseerd door een maximale privatisering van de ruimte. Deze zuinigheid is zowel buitens- als binnenshuis voelbaar: de plattegrond van de gemiddelde woning in een buitenwijk aan het begin van de eenentwintigste eeuw is onderworpen aan een nietsontziende rationalisatie gebaseerd op aannames over het gezinsleven die in de jaren vijftig al niet meer als buitensporig progressief hadden gegolden.

Wonen in de buitenwijken betekende van oudsher dat de bewoners een lager peil aan stedelijke voorzieningen accepteerden in ruil voor het genot van een groene woonomgeving, maar de nieuwe buitenwijken zijn noch semi-stedelijk, noch even groen als de traditionele (c.q. de *New Towns*, het naoorlogse equivalent van de buitenwijk). De privé-tuin is gereduceerd tot een 'buitenkamer' gemeubileerd met het aanbod van het tuincentrum. De verregaande privatisering van het grondgebruik maakt het onmogelijk te voorzien in publieke of collectieve landschappen die het gebrek aan particuliere groene ruimte zouden kunnen compenseren. Het komt in feite hierop neer: als we de beschikbaarheid van particulier of collectief groen aannemen als bepalend kenmerk van de buitenwijk, dan komen de nieuwe woongebieden nauwelijks meer voor dat predikaat in aanmerking. De overspannen huizenmarkt van de jaren negentig heeft het gegeven verhuld dat de nieuwe buitenwijken niet dat alternatief voor het wonen in de stad bieden dat hun doelgroep zoekt. Tegelijkertijd moet de vraag naar dat alternatief, naar een werkelijk suburbaan te noemen leven, serieus worden genomen. De grauwe werkelijkheid van de

reflects the trajectory of social democracy from marginal opposition to a mainstream political force and the adoption of progressive middle class values on the way. On the other hand the models for the suburb also derive from older ideals of the aristocratic landscape which were reworked into the design of a collective environment for the working population. This is apparent in early philanthropic settlements like Bourneville or Port Sunlight, but was taken to blissful perfection in some of the Danish neighbourhoods of the 1940s and 1950s which are documented in this issue of Oase. Here the design of the landscape played an active and very influential part in creating the image of an everyday life away from the feared dangers and vices of the city, and gave expression to the hugely increased influence of the modern welfare state on the daily affairs of its citizens. At the same time the ideal of the well-organised, manageable community is superbly expressed by the invention of an architectural language of refined simplicity, which, it must be admitted, we cannot avoid viewing with some sense of nostalgia.

The erosion of the social and cultural consensus which the post-war suburbs reflect is embodied in various 1970s experimental housing projects that sought to redefine the notion of the collective in a rapidly individualising consumer society. In this issue we assess two of these experiments, the projects of the Danish group Vandkunsten and their evocation of an unruly, anarchic community spirit both represented and fostered by architecture, and the experiments with new concepts of the sub- or semi-urban dwelling carried out by the architects of the London borough of Camden. In this issue they are interpreted as a departure from the reform ideal of the small community in favour of a more anonymous and urbane vision.

This investigation of a number of exemplary projects illustrates more or less successful attempts at creating a suburban environment with a collective dimension. It is set against the more literally anarchic tradition of self-help housing. As Richard Harris shows in his article 'Slipping Through the Cracks', an alternative account of suburban development in the twentieth century can be written about grass-roots initiatives based on self-reliance.* The example of the 'plotlands' along the Thames estuary documented here illustrates how a housing development which emerged from the recreational use of abandoned agricultural land and a loophole in the planning system transformed into a vibrant improvised suburb for adventurous Eastenders until planning caught up and eliminated the undesired settlement. The absence of a design and of underlying

buitenwijken uit de jaren negentig (en de wijken die momenteel gepland en gebouwd worden) illustreert dat een kritische heroverweging nodig is van het verschijnsel van de buitenwijk en haar opmerkelijke ontwikkeling gedurende de twintigste eeuw.

Het ontvluchten van de gevaarlijke metropool op zoek naar een verondersteld gezond en vreedzaam Arcadia, historisch gezien een van de eerste initiatieven van burgerlijke hervormingsbewegingen, is enthousiast overgenomen door sociaal-democratische overheden in heel Noordwest-Europa. De ontwikkeling van de geplande buitenwijken in Scandinavië, Duitsland, Nederland en Groot-Brittannië weerspiegelt de opmars van de sociaal-democratie die, vanuit de marge van de oppositie onderweg naar de hoofdstroom van de politieke macht, de waarden van de progressieve middenklasse in zich heeft opgenomen. Aan de andere kant gaan de modellen voor nieuwe wijken ook terug op oudere, aristocratische landschapsidealen, verwerkt tot ontwerpen voor een collectieve omgeving voor de werkende bevolking. Dit is te zien aan vroege filantropische nederzettingen als Bourneville of Port Sunlight en werd tot in een gelukkig stembende perfectie uitgewerkt in enkele Deense wijken uit de jaren veertig en vijftig die in dit nummer van Oase worden besproken. Hier werd, met een actieve en zeer invloedrijke rol voor het landschapsontwerp, het imago geschapen van een dagelijks bestaan ver van de gevreesde gevaren en ondeugden van de stad en uitdrukking gegeven aan de enorm gegroeide invloed van de moderne verzorgingsstaat op het leven van alledag. Het ideaal van de overzichtelijke en goed georganiseerde gemeenschap kreeg hierbij op schitterende wijze vorm in een nieuw uitgevonden architectonisch idioom van een verfijnde eenvoud waar we, het valt niet te ontkennen, niet naar kunnen kijken zonder overvallen te worden door een zekere nostalgia.

De erosie van de maatschappelijke en culturele consensus die de naoorlogse nieuwbouwwijken weerspiegelen is belichaamd in verschillende experimentele woningbouwprojecten uit de jaren zeventig, waar geprobeerd werd te komen tot een nieuwe definitie van de notie 'gemeenschap' in een snel individualiserende consumptiemaatschappij. In dit nummer onderzoeken we twee van deze experimenten: ten eerste de projecten van de Deense groep Vandkunsten en hun evocatie van een niet te disciplineren, anarchistische gemeenschapsgeest waarvan de architectuur zowel de representatie als de steunpilaar moest zijn, en ten tweede de experimenten met nieuwe concepten van semi- of buiten-stedelijk wonen uitgevoerd door de architecten van de Londense borough Camden. Deze experimenten

ideas of social engineering meant, ironically, that the community was never a problem but a necessity for coping with various kinds of adversity.

The emergence and demise of the plotlands illustrates the unresolved dilemmas of planning in the context of housing in general and the design of the suburban environment in particular. The current definitions of collective and community (and their material form) are still largely rooted in the models of public involvement in planning and housing provision which were developed at the turn of the last century. In the apparently individualised societies of contemporary Western Europe these ideas of public, collective and private need to be redefined, but at the same time architectural responses will inevitably depart from existing models and examples. The question is if and how the tradition of the suburb established in the twentieth century can be reworked while the consensus which produced it is being renegotiated.

Christoph Grafe & Madeleine Maaskant

worden in dit nummer geïnterpreteerd als een breuk met het reformistische ideaal van de kleine buurtgemeenschap, ten gunste van een anoniemere, kosmopolitische visie.

De exemplarische projecten die hier worden onderzocht zijn meer of minder geslaagde pogingen tot het scheppen van een suburbane omgeving met een collectieve dimensie. Deze worden geplaatst tegenover de meer letterlijk anarchistische traditie van zelfhulphuisvesting. Zoals Richard Harris in zijn artikel 'Slipping Through the Cracks' laat zien, kan aan de hand van zelfbeheerinitiatieven van onderaf een alternatieve geschiedenis van de suburbane ontwikkeling in de twintigste eeuw worden geschreven.* Het voorbeeld van de plotlands langs de monding van de Theems dat in dit nummer wordt beschreven, illustreert hoe woonwijken die voortkwamen uit het recreatief gebruik van braakliggende landbouwgrond en mazen in de ruimtelijk ordening zich ontwikkelden tot bloeiende geïmproviseerde buitenwijken voor avontuurlijke Eastenders, althans totdat de mazen in de planningsregulering werden gedicht en de ongewenste nederzetting geëlimineerd. Dat de nederzetting zonder ontwerp en zonder onderliggende ideeën over samenlevingsopbouw tot stand kwam, leidde er ironisch genoeg toe dat de gemeenschap nooit als probleem werd ervaren, maar als noodzaak om allerlei tegenslagen het hoofd te kunnen bieden.

De opkomst en ondergang van de plotlands zijn tekenend voor de onopgeloste dilemma's in de planning op het gebied van huisvesting in het algemeen en het ontwerp van de suburbane omgeving in het bijzonder. De definities van collectief en gemeenschap (en de materiële vorm daarvan) zoals die momenteel worden gehanteerd zijn nog grotendeels geworteld in de modellen van overheidsbemoeyenis met woningbouw en stadsplanning die rond de vorige eeuwwisseling opkwamen. In de ogenschijnlijk geïndividualiseerde maatschappijen van het hedendaagse West-Europa is behoefte aan een herdefinitie van de noties van publiek, collectief en privaat, maar tegelijkertijd zullen de architectonische antwoorden onvermijdelijk afwijken van de bestaande modellen en voorbeelden. Het is de vraag of en hoe de in de twintigste eeuw gevestigde traditie van de buitenwijk kan worden omgewerkt terwijl de onderhandelingen over de consensus waarop ze berustte nog gaande zijn.

Christoph Grafe en Madeleine Maaskant / Vertaling: Bookmakers

* Richard Harris, *Slipping Through the Cracks. The Origins of Aided Self-Help Housing, 1918-1953*, (accessed on April 4, 2002). www.science.mcmaster.ca/geo/faculty/harris/geography/orig.html

